

ЩОДО ПЕРВИННИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

SOME ISSUES CONCERNING THE INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PRIMARY SUBJECTS

Дмитренко В.В., к.ю.н.,
старший викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглянуто можливі первинні суб'єкти права інтелектуальної власності, проаналізовано чому не всі з них можуть бути авторами творчих результатів. Незважаючи на те, що автором може бути тільки фізична особа, до первинних суб'єктів права інтелектуальної власності можуть належати й інші особи. Зокрема, організації мовлення, правоволодільці комерційних таємниць, торговельних марок, комерційних найменувань, асоціації виробників географічних зазначень є або юридичними особами, або фізичними особами-підприємцями, які можуть бути первинними суб'єктами права інтелектуальної власності. Розглянуто коло осіб, які можуть бути авторами об'єктів права інтелектуальної власності та можливість закріплення за штучним інтелектом та тваринами права авторства. Обґрунтовано чому тільки фізична особа може бути автором. Наведено пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства. Зокрема, запропоновано закріпити у чинному законодавстві України можливість вказувати у заявках про реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності інформацію, що результат згенеровано чи «створено» системою штучного інтелекту, або за допомогою штучного інтелекту, але з обов'язковим зазначенням автора такого штучного інтелекту.

Розмежовано наявність особи автора від правової охорони результату авторським правом. У чинному законодавстві України під поняттям «автор» наведено не тільки осіб, які первинно створили творчий результат. Автор наукового відкриття є особою, яка вперше встановила певні закономірності, властивості, явища, що вже існували в природі. Тому запропоновано у чинному законодавстві України замінити поняття «автор наукового відкриття» на «першовстановлювач наукового відкриття».

Часто використовують поняття «автор винаходу», «автор корисної моделі», хоча авторське право не призначене для охорони технічних рішень. Необхідно враховувати, що наявність автора результату не завжди свідчить про охорону авторським правом. Авторське право охороняє форму вираження, а не сутність. Часто зустрічається й поняття «автор промислового зразка». Проте з метою належної охорони об'єктів патентного права, промислових зразків передусім їх потрібно охороняти правом промислової власності, й тільки за потреби кумулятивної охорони чи у випадку переходу майнових прав інтелектуальної власності у суспільне надбання та необхідністю подальшої охорони оригінальних результатів можна поширювати додаткову охорону авторським правом.

Ключові слова: автор об'єкта права інтелектуальної власності, винахідник, дизайнер, творець об'єкта права інтелектуальної власності, суб'єкт права інтелектуальної власності, штучний інтелект.

This article exposes the intellectual property rights possible primary subjects, analyzing why not every such subject can be the creative result author. Despite the fact that only a natural person can become a result's author, other persons can also be classified as the primary subjects of intellectual property rights. In particular, broadcasting entities, trade secrets, trademarks and trade name right holders, associations of producers of geographically designated appellation products are either legal entities or natural persons-entrepreneurs who can be the intellectual property right's primary subjects. The circle of persons who can be the intellectual property rights objects' authors and the possibility of dissemination the authorial right to artificial intelligence and animals are herein considered. Justified is the reason why only a natural person can be treated as an author. Some suggestions on the current legislation improving are given. In particular, it is proposed to introduce in the current legislation of Ukraine provisions enabling the possibility to specify, filing the applications for the intellectual property rights of objects registration, that the result was generated or "created" by an artificial intelligence system, or with the help of artificial intelligence, but under precondition of mandatory reference to such artificial intelligence system author.

The existence of the author's identity is distinguished from the result of legal protection by copyright. According to the current legislation of Ukraine, the "author" concept includes not only persons who originally produced the creative result. The author of a scientific discovery is a person who for the first time established certain regularities, properties, and phenomena that already existed in nature. Therefore, it is proposed to replace in the current legislation of Ukraine the "scientific discovery author" term with the "researcher of a scientific discovery" one.

The terms "invention author" and the "utility model author" are often used, although copyright is not intended to protect technical solutions. It should be taken into account that the presence of the result's author does not always indicate the copyright protection available. Copyright protects the form of expression, not the substance. Also, often encountered is the "author of an industrial design" term. However, for the purpose of proper protection of patent law objects and industrial designs, they must firstly be protected by the industrial property rights, and additional protection by copyright can be extended to them only when there exists a need for cumulative protection or in the case of the intellectual property ownership rights transfer into the public domain and the need for original results further protection.

Key words: author of the intellectual property right object, inventor, designer, creator of the intellectual property right object, subject of intellectual property rights, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Виділяють первинних та вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 421 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) творцями можуть бути автори, виконавці, винахідники тощо. Вторинні суб'єкти – це особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності за договором чи законом. Разом з тим, наявність особи автора результату не означає, що такий результат потрібно охороняти авторським правом. Якщо йдеться, зокрема, про технічні рішення – авторського права недостатньо для належної їх охорони. Крім того, дуже ризиковано охороняти технічні рішення авторським правом, якщо відсутня їх охорона патентним правом. Не щодо всіх об'єктів права інтелектуальної власності виникає право авторства, зокрема на

торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення та деякі інші об'єкти. Проте чи є первинний суб'єкт права на такі результати? Спробуємо з'ясувати чи є рівнозначними поняття «автор об'єкта права інтелектуальної власності» та «творець об'єкта права інтелектуальної власності», чи всі первинні суб'єкти права інтелектуальної власності є авторами чи творцями результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Суб'єктів права інтелектуальної власності досліджували Н. М. Мироненко, Р. Б. Шишка, О. І. Харитонова та багато інших науковців. Разом з тим виклики сьогодення змушують поглянути на можливих суб'єктів права інтелектуальної власності під іншим кутом, задуматись чи завжди первинні суб'єкти права інтелектуальної власності

є авторами, творцями, чи можливе поширення авторства на системи штучного інтелекту, тварин та віднесення їх до суб'єктів права інтелектуальної власності. Який правовий режим таких результатів, не створених безпосередньо людиною?

Мета статті – з'ясувати чи всі первинні суб'єкти права інтелектуальної власності є авторами або творцями результатів інтелектуальної, творчої діяльності, а також хто може бути автором творчих результатів.

Виклад основного матеріалу. Всі об'єкти права інтелектуальної власності є різними, мають особливі критерії правової охорони, різні підстави виникнення чи набуття прав на них. Не всі об'єкти права інтелектуальної власності є результатами творчої діяльності.

Відповідно до ст. 435 ЦК України, автор є первинним суб'єктом авторського права [1]. Творці інших об'єктів права інтелектуальної власності – винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань напівпровідникових виробів, сортів рослин, порід тварин – теж є авторами. Виникає питання чи поширюється авторське право на всі результати інтелектуальної, творчої діяльності чи тільки на результати літературної, художньої, мистецької діяльності. Цікаво що, особа яка встановила певні закономірності, властивості чи явища навколишньої дійсності іменується автором наукового відкриття, проте вона не створює, а встановлює ці природні процеси. На торговельну марку первинним суб'єктом права інтелектуальної є не автор, а особа яка набула такого права внаслідок реєстрації позначення. Тому на торговельну марку відсутні особисті немайнові права інтелектуальної власності, а зміст права особи становлять тільки майнові права інтелектуальної власності. Первинним суб'єктом права на виконання є виконавець, а на фонограми, відеограми – їх виробник, програми організацій мовлення – організація мовлення. Юридична особа автором бути не може. Організація мовлення, хоча й є первинним суб'єктом права, проте не вважається автором. Таким чином, не всі первинні суб'єкти права інтелектуальної власності є авторами результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Зміст прав інтелектуальної власності у різних первинних суб'єктів різнити. У авторів, творців результатів інтелектуальної власності, зміст прав складають особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, у організацій мовлення, праволодильців торговельних марок, комерційних найменувань, географічних позначень, комерційних таємниць – тільки майнові права інтелектуальної власності. Виняток становлять наукові відкриття, на які не виникають майнові права інтелектуальної власності, а в особи, яка вперше встановила наукове відкриття виникають тільки особисті немайнові права інтелектуальної власності. Вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності на наукове відкриття бути не може, оскільки з моменту встановлення наукового відкриття воно переходить у суспільне надбання.

Слід звернути увагу, що на об'єкти патентного права, промислові зразки, торговельні марки, географічні позначення, компонування напівпровідникових виробів, сортів рослин, породи тварин діє реєстраційний принцип правової охорони (хоча промислові зразки можуть охоронятись також без реєстрації; права на торговельні марки, визнані добре відомими або які мають міжнародну реєстрацію теж не потребують засвідчення свідоцтвом). Проте особи, які вперше подали на реєстрацію такі результати є первинними суб'єктами права інтелектуальної власності. До вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності відносяться особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності від інших осіб за договором чи законом.

Вважаємо, що поняття «автор» та «творець» об'єкта права інтелектуальної власності є синонімами. Творець – той хто створив результат. Відповідно творцем не може бути юридична особа, тому не всі первинні суб'єкти права

інтелектуальної власності є творцями результатів. Автором може бути будь-яка фізична особа незалежно від віку та стану здоров'я.

Винахідник – автор винаходу, проте це не означає, що авторського права достатньо для охорони результатів технічної творчості. Разом з тим, якщо результат є оригінальним та об'єктивно вираженим, він може одночасно охоронятись авторським правом. Оскільки авторське право не охороняє суті результату, а тільки форму вираження, необхідним є першочергова охорона технічних рішень патентним правом, а потім, якщо це, зокрема, потрібно для продовження строку охорони оригінального результату, додатково й авторським правом. Те саме стосується промислових зразків. Але в жодному разі не можна навпаки охороняти технічні рішення та промислові зразки авторським правом, а потім розраховувати на охорону правом промислової власності. Об'єкти авторського права та об'єкти права промислової власності є дуже різними об'єктами права інтелектуальної власності, які мають різні критерії правової охорони, різне призначення, механізми виникнення прав – і якщо особа зареєструє на себе винахід, корисну модель, промисловий зразок чи навіть торговельну марку на результат, який охороняється авторським правом у іншої особи – складно довести, що авторські права такої особи порушені, оскільки йдеться про різні об'єкти права інтелектуальної власності. В повсякденному житті, який би результат не було створено чи встановлено певне явище – все називають об'єктами авторського права, що не завжди є вірним. Немає автора торговельної марки, комерційного найменування, географічного позначення. Наявність особи автора не означає, що створений результат належить до об'єктів авторського права. Наприклад, автор наукового відкриття не створює результат, а встановлює певні закономірності, властивості та явища навколишньої дійсності. У зв'язку з цим вважаємо влучнішим говорити про першовстановлювача наукового відкриття, а не про автора наукового відкриття. Разом з тим, спосіб яким чином було зроблено наукове відкриття може отримати охорону як нове технічне рішення, тобто як винахід чи корисна модель.

Останнім часом у зв'язку з прискореним розвитком технологій постало питання чи можна штучний інтелект вважати автором. Проте автором може бути тільки фізична особа. Незважаючи на здатність штучного інтелекту до накопичення досвіду, самонавчання, адаптації – його не можна прирівнювати до людини. Штучний інтелект не здатний до творчої діяльності, мислення, прийняття власних рішень та вольових дій, почуттів, відчуття тощо. Результати діяльності штучного інтелекту зумовлені його програмуванням на створення певних дій, й не є результатами творчої діяльності. Штучний інтелект не усвідомлює запрограмованих дій, а лише відтворює закладені алгоритми. Тому штучний інтелект не вважається ні автором, ні суб'єктом права. Штучний інтелект не може вступати у цивільні правовідносини, нести юридичну відповідальність, оскільки сам є результатом інтелектуальної, творчої діяльності його автора. Тому не може виникати співавторство між автором штучного інтелекту та його творінням, так само як не може вважатися автор штучного інтелекту правонаступником свого ж штучного інтелекту. Але й пряме перенесення «авторства» штучного інтелекту на розробника такого штучного інтелекту не завжди є правомірним, оскільки автор штучного інтелекту не завжди може передбачити потенційні результати, які може згенерувати його творіння.

Проблема належної правової охорони результатів, які прямо чи опосередковано згенеровані штучним інтелектом чи за участю штучного інтелекту є складною і неоднозначною й розглянута, зокрема, й Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [2]. Можливі різні варіанти впливу штучного інтелекту у науково-технічний розвиток,

проте такі нові комерційноспроможні результати неможна віднести до суспільного надбання, оскільки в такому випадку нівелюватиметься вклад автора-розробника штучного інтелекту. Крім того, штучний інтелект може бути й службовим результатом. Зустрічаються пропозиції охорони творів, які згенеровані штучним інтелектом системою *sui generis* [2, с. 7]. Відсутність належної охорони результатів, згенерованих штучним інтелектом чи за його допомогою, сприятиме розвитку зловживання правами особами, які до штучного інтелекту не мають жодного відношення. Разом з тим, результати штучного інтелекту можуть бути й несприятливими, зокрема й щодо забезпечення права на конфіденційність особи. Офіс науки і технологічної політики Білого Дому розробив *Blueprint for an AI Bill of Rights*, в якому визначено п'ять принципів щодо проектування, використання та розвитку автоматизованих систем в епоху штучного інтелекту: 1) безпечні й ефективні системи; 2) алгоритм захисту від дискримінації; 3) конфіденційність даних; 4) повідомлення та тлумачення; 5) альтернативи для людини, розгляд і резервний варіант [3].

У зв'язку з вищезазначеним пропонуємо, з метою належної охорони прав людини на свої результати інтелектуальної, творчої діяльності, в заявках про реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності передбачити можливість вказувати інформацію, що результат було створено чи згенеровано системою штучного інтелекту, або за допомогою цієї системи, проте з обов'язковим зазначенням автора-розробника такого штучного інтелекту.

Відомі випадки [4] коли тварини, граючись з пристроями, випадково створювали фотографії. Проте тварини не можуть бути авторами. Не всі фотографії є фотографічними творами. Щоб фото можна було віднести до творів, тобто до об'єктів авторського права, перш за все воно має бути самобутнім (оригінальним) та об'єктивно вираженим. Хоча тварини можуть створювати випадкові результати, зокрема й у вигляді фото (селфі), проте такий результат не створений внаслідок творчості, оскільки тварини не здатні до творчої діяльності. Виникає питання чи

взагалі потенційно може виникнути авторське право на такі фото у фізичних осіб. Відповідь на це питання залежить від творчого вкладу людини у створенні чи сприянні створення цих фотографій, підготовчих дій до створення, налаштування кута зйомки, обладнання, освітлення, встановлення експозиції тощо. Якщо у створенні фото є творчий внесок людини, воно вважається самобутнім, тобто оригінальним і підлягає правовій охороні авторським правом. Якщо ж фото вийшло випадковим, спонтанним, без підготовчих дій до його створення, або створене без налаштування параметрів тощо – в такому разі на створений об'єкт поширюється правовий режим речі, але не авторське право. Фотографічний твір, відповідно до ст. 6 Директиви Ради 93/98 ЄЕС, є оригінальним якщо являє собою витвір інтелектуальної діяльності автора [5]. Тому фото «створене» твариною – це річ, а не результат інтелектуальної, творчої діяльності, за винятком випадків коли людина доклала творчих зусиль у створенні таких фотографій.

Висновки. Таким чином, автором об'єкта права інтелектуальної власності може бути виключно людина, яка вперше створила творчий результат. Проте не кожен первинний суб'єкт права інтелектуальної власності є автором. За результатами аналізу пропонуємо:

1) оскільки штучний інтелект не може бути ні автором, ні суб'єктом права інтелектуальної власності, але спроможний генерувати технічні рішення та інші об'єкти, які потенційно можуть охоронятися правом інтелектуальної власності – закріпити у чинному законодавстві України можливість зазначення у заявках про реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності інформації, що результат було «створено» (згенеровано) системою штучного інтелекту, або за допомогою цієї системи, проте з обов'язковим зазначенням автора штучного інтелекту;

2) з метою однозначного сприймання та розуміння поняття «автор», замість конструкції «автор наукового відкриття» використовувати поняття «першовстановлювач наукового відкриття» та відповідні зміни внести до чинного законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 10 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
2. WIPO Conversation on intellectual property (IP) and artificial intelligence (AI). Geneva, November 4, 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_ip_ai_3_ge_20/wipo_ip_ai_3_ge_20_inf_5.pdf (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
3. *Blueprint for an AI Bill of Rights*. October 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/ostp/ai-bill-of-rights/>; <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Blueprint-for-an-AI-Bill-of-Rights.pdf> (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
4. *Naruto v. Slater*, No. 16-15469 (9th Cir. 2018). URL: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/16-15469/16-15469-2018-04-23.html>; <http://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2018/04/23/16-15469.pdf> (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
5. Директива Ради 93/98/ЄЕС стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав від 29 жовтня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434#Text (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).